

Globalization and the Transformation of the Concept of Terrorism

*Mohammad Hossein Jamshidi**

Received: 06/10/2016

*Sayed Mohammad Javad Ghorbaye***

Accepted: 19/10/2016

Terrorism is one of the most commonly used concepts in contemporary political and international dialogues and texts that today has transformed the nature of the dangers that threaten the security of nations. Security threats in the era of globalization often come from non-state actors (transnational or national), and for this reason, terrorism is the era of globalization more than before, information and virtual terrorism. Based on this, the purpose of this paper is to examine the relationship between terrorism and terrorist operations and globalization and its causes. As a result, our main question in this paper is how has globalization affected the transformation of the concept of terrorism and the formation of new types of phenomena, such as post-modern terrorism and cyber-terrorism?

Research findings indicate that in the era of globalization and information technology, there is a close relationship between globalization and the development of its communications and its requirements with the transformation of terrorism and terrorist acts. As a result of the rapid expansion of information and communication technologies coupled with the phenomenon of globalization, the emergence of new forms of terrorism, namely new and cyber-terrorism, has played an undeniable role and has led to a transformation in the concept of terrorism.

Keyword: Globalization, Terrorism, Information and Communication Technology, Cyber Terrorism

* Member of the faculty of international relations, Tarbiat Modarres University (Corresponding Author), jamshidi@modares.ac.ir

** M. A. in Political Thought in Islam

جهانی‌شدن و تحول مفهوم تروریسم

دریافت: ۱۳۹۵/۰۷/۱۵

محمدحسین جمشیدی*

پذیرش: ۱۳۹۵/۰۷/۲۸

سید محمدجواد قربی**

چکیده

تروریسم، یکی از پرستفاده‌ترین مفاهیم در محاورات و نوشتارهای سیاسی و بین‌المللی دوران معاصر است که امروزه ماهیت خطرهایی که امنیت کشورها را تهدید می‌کند، متحول ساخته است. تهدیدهای امنیتی در عصر جهانی‌شدن، غالباً از بازیگران غیردولتی (فراملی یا فروملی) برمی‌خیزد و به همین دلیل، تروریسم عصر جهانی‌شدن بیش از دوران قبل، تروریسم اطلاعاتی و مجازی است. بر این مبنای هدف این نوشتار بررسی رابطه میان تروریسم و عملیات تروریستی و جهانی‌شدن و عوامل آن است. در نتیجه، پرسش اصلی ما در این نوشتار، این است که جهانی‌شدن، چه تأثیری بر تحول مفهوم تروریسم و شکل‌گیری انواع جدید این پدیده، همانند تروریسم پست‌مدرن و سایبرتروریست داشته است؟

یافته‌های تحقیق بیانگر این است که در عصر جهانی‌شدن و فناوری اطلاعات، ارتباط تنگاتنگی بین جهانی‌شدن و توسعه ارتباطات و الزامات آن با تحول در تروریسم و اقدامات تروریستی وجود دارد؛ در نتیجه گسترش سریع فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی همراه با پدیده جهانی‌شدن، در پیدایش گونه‌های جدید تروریسم، یعنی تروریسم جدید و سایبری نقش انکارناپذیری ایفا کرده و باعث ایجاد تحول در مفهوم تروریسم شده است.

واژگان کلیدی

جهانی‌شدن، تروریسم، فناوری اطلاعات و ارتباطات، تروریسم سایبری

۱. مقدمه و بیان مسئله

تروریسم، یکی از پرستفاده‌ترین مفاهیم در محاورات و نوشتارهای سیاسی و بین‌المللی دوران معاصر است که فراوانی کاربرد آن حتی بر مفاهیم مرتبط با اساسی‌ترین نیازهای بشر، همچون صلح و امنیت، نیز فزونی یافته و سبقت گرفته است (نماینان و سهراب بیگ، ۱۳۹۱، ص ۷۸)؛ به عبارتی دیگر، تاریخ آکنده از اقدامات تروریستی است که جان بی‌گناهان بی‌شماری را گرفته یا زندگی آن‌ها را به خطر انداخته است (طیب، ۱۳۸۴، صص ۱۳-۱۴). همچنین تروریسم ماهیت خطرانی که امنیت کشورها را تهدید می‌کند، متحول ساخته است. تهدیدهای امنیتی در عصر جهانی شدن، از بازیگران غیردولتی (فراملی یا فروملی) برمی‌خیزد و به همین دلیل، تروریسم هزاره سوم بیش از دوران قبل، تروریسم فناورانه است (سلیمانی، ۱۳۹۰، صص ۹۳-۹۴). جهانی شدن امروزه در تحول تروریسم و مفهوم آن، کاربرد فراوان و اثرگذار داشته است. در واقع تروریسم پست‌مدرن از چالش‌های جدی امنیتی در عصر جهانی شدن محسوب می‌شود که بر میزان ناامنی‌های جهانی افزوده است (خدابنده، ۱۳۸۶، بخش چکیده). از این میان به‌ویژه، پدیده اینترنت یا سایبر، شبکه‌های اجتماعی و تلفن‌های همراه نقشی اساسی دارند؛ بنابراین، تروریسم و عملیات تروریستی متأثر از جهانی شدن و عوامل آن است. به‌علاوه فناوری‌های نوین و ابزارهای اطلاعاتی به‌عنوان عامل مهم جهانی شدن به‌طور مستقیم بر راهبردها، تاکتیک‌ها، هدف‌ها و سلاح‌های مورد کاربرد تروریست‌ها اثر می‌گذارد و باعث گسترش هر چه بیشتر بحث درباره نوعی اقدام تروریستی می‌شود که در واقع یک تروریسم بدیل تکوین یافته است و آن پدیده تروریسم ارتباطی یا سایبرتروریسم^۱ است.

از منظری دیگر، جهانی شدن مهم‌ترین تحول عصر جدید در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است که فراگیر شدن برخی پدیده‌ها و مفاهیم و ابزارها و اقدامات را به دنبال داشته است که از این میان می‌توان به اقدامات و فعالیت‌های تروریستی اشاره کرد. همان‌گونه که مارتین آلبرو، جهانی شدن را به فرآیندهایی که بر اساس آن تمام مردم جهان در یک جامعه فراگیر جهانی به هم می‌پیوندند، تعریف می‌کند (گوهری‌مقدم، ۱۳۹۰، ص ۱۸۲) و ملکوم واترز آن را فرآیندی می‌داند که در آن قیدوبندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده است، از بین می‌رود (واترز، ۱۳۷۹، ص ۴۵)؛ در

فراگیر شدن تروریسم نقش اساسی داشته است.

در نتیجه، تحت تأثیر جهانی شدن، تروریسم تبدیل به مهم‌ترین تهدیدی شده که امنیت دولت‌ها و جوامع را دستخوش ناامنی کرده است. بر همین مبنا، بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که ارتباط تنگاتنگی بین جهانی شدن و تروریسم وجود دارد. از این منظر جهانی شدن هم در پیدایش و هم در گسترش تروریسم شدیداً اثرگذار بوده است. گسترش سریع ارتباطات و فناوری اطلاعات در ارتباط با جهانی شدن در پیدایش تروریسم نوین غیردولتی یا تروریسم پست‌مدرن^۲ (Laquere, 1996, pp.18-20) و ظهور و رشد گروه‌ها و سازمان‌های تروریستی نقش انکارناپذیری ایفا کرده است؛ به‌ویژه با پایان جنگ سرد و شتاب گرفتن روند جهانی شدن، فرصت رشد تروریسم غیردولتی بیش از هر زمان دیگری فراهم شده است.

ایجاد هراس، رعب و وحشت از اهداف اصلی گروه‌های تروریستی است و گسترش ارتباطات به ساده‌ترین شکل ممکن این هدف تروریست‌ها را محقق می‌سازد. تروریست‌ها خود، به این موضوع واقف بوده و از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای چند برابر کردن قدرت ویرانگرشان استفاده می‌کنند. در کل می‌توان گفت این فناوری‌های نوین ارتباطی جای اردوگاه‌های دورافتاده آموزش حملات تروریستی، ساخت بمب و دیگر فنون خرابکاری را گرفته است (کوشکی، ۱۳۹۱، ص ۱)؛ در حال، فناوری‌های ارتباطی و جهانی شدن با تأثیر بر پدیده تروریسم، مفهوم آن را دگرگون ساخته است. بر این مبنا، پرسش اصلی ما در این نوشتار، این است که جهانی شدن، چه تأثیری بر تحول مفهوم تروریسم و شکل‌گیری انواع جدید این پدیده، همانند تروریسم پست‌مدرن و سایبر تروریست داشته است؟

در پاسخ فرضیه پژوهش این است که در عصر جهانی شدن و فناوری اطلاعات، ارتباط تنگاتنگی بین جهانی شدن و توسعه ارتباطات و الزامات آن با تروریسم وجود دارد. در نتیجه گسترش سریع فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی همراه با پدیده جهانی شدن، در پیدایش گونه‌های جدید تروریسم، یعنی تروریسم جدید و سایبری نقش انکارناپذیری ایفا کرده و باعث ایجاد تحول در مفهوم تروریسم شده است.

با توجه به ماهیت کیفی و نظری بحث، پس از بحث‌های مقدماتی، در قسمت اول پژوهش، به بررسی مفاهیم اصلی پژوهش، یعنی جهانی شدن، فناوری اطلاعات و تروریسم می‌پردازیم؛ سپس به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و جهانی شدن بر مفهوم و پدیده

تروریسم و در نهایت به تروریسم جدید و به‌ویژه تروریسم سایبری خواهیم پرداخت.

۲. مبنای نظری و روش‌شناسی

دستیابی به هدف‌های معرفت یا دانش یا شناخت علمی میسر نخواهد شد، مگر آنگاه که با روش‌شناسی درست و منطقی صورت پذیرد. به بیان برخی، تحقیق از حیث روش است که اعتبار می‌یابد نه موضوع تحقیق (خاکی، ۱۳۷۸، ص ۱۱). هدف از انتخاب روش تحقیق آن است که محقق مشخص کند چه شیوه و روشی را اتخاذ کند تا او را هر چه دقیق‌تر، آسان‌تر، سریع‌تر و ارزان‌تر در دستیابی به پاسخ یا پاسخ‌هایی برای پرسش یا پرسش‌های تحقیق موردنظر کمک کند. انتخاب روش تحقیق تا حد زیادی بستگی به هدف‌ها و ماهیت موضوع تحقیق و امکانات اجرایی آن دارد. با توجه به دو رویکرد خردگرایانه و طبیعت‌گرایانه و دو دسته روش‌های تحقیق منتج از آن‌ها به نام‌های روش‌های کمی و کیفی است که تحقیق حاضر از نوع کیفی بوده و با توجه به ویژگی آزمایشی و یا غیرآزمایشی بودن تحقیقات، روش این نوشتار، روش غیرآزمایشی و غیرتجربی یا به‌اصطلاح نظری محسوب می‌شود. رویکرد کلی تحقیق را نیز رویکرد توصیفی-تحلیلی تشکیل می‌دهد. همچنین، روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات را روش کتابخانه‌ای تشکیل می‌دهد؛ لذا از روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی (کتاب، مجلات، مقالات معتبر داخلی و خارجی) استفاده شده است. همچنین نوع تحقیق به لحاظ یافته‌ها و دستاورد تحقیق بنیادی و نظری است.

۳. مفهوم‌شناسی

۳-۱. ترور

در فرهنگ و عرف سیاسی، تعاریف مختلفی از ترور^۳، تروریست^۴ و تروریسم^۵ ارائه شده است که در عین تنوع، بسیار به هم شبیه‌اند و گاه به‌جای هم به کار می‌روند (شیرودی، ۱۳۸۸). واژه ترور از ریشه لاتین ترس «ters» به معنای ترساندن، ترس و وحشت است. واژه‌های ترور، تروریسم و تروریست، به نسبت واژه‌های نوپایی هستند (طیب-ب، ۱۳۸۴، ص ۱۹). در ظاهر نخستین بار در سال ۱۷۹۶ میلادی در متمدن فرهنگ لغات فرانسه، ترور را به معنای قتل سیاسی با سلاح، و تروریست را به معنای طرفدار خشونت و عامل ایجاد رعب

و ترس دانسته‌اند؛ بنابراین، ترور در لغت و در زبان فرانسه، به معنای هراس و هراس‌افکنی است (آشوری، ۱۳۸۶، ص ۹۸). برخی دیگر با تعریف ترور، به معنی ایجاد ترس و وحشت، می‌گویند: تروریست کسی است که دست به سلاح می‌برد تا در جامعه ایجاد رعب و وحشت کند؛ از این رو، در اصطلاح فقهی، ترور را مترادف با مفهوم محاربه می‌دانند. در اینجا لازم به ذکر است که دفاع مشروع و عملیات استشهادی شامل محاربه نیست؛ زیرا محاربه در اصل به معنای سلب و گرفتن است و از این جهت، درباره کسی است که برای جنگیدن با دیگران یا ترسانیدن آن‌ها سلاح می‌کشد که قصد گرفتن جان، مال یا امنیت دیگران را دارد (طهماسبی، ۱۳۹۱، ص ۱۲). در کتاب فرهنگ علوم سیاسی در ذیل عنوان ترور آمده است: «اصطلاحاً به حالت وحشت فوق‌العاده‌ای اطلاق می‌شود که ناشی از دست زدن به خشونت، قتل و خون‌ریزی از سوی یک گروه، حزب یا دولت، به منظور نیل به اهداف سیاسی، کسب و یا حفظ قدرت است. رژیم ترور به رژیمی اطلاق می‌شود که از طریق ایجاد وحشت، تهدید، حبس و کشتار مخالفان خود حکومت می‌کند» (آقابخشی، ۱۳۷۴، ص ۱۵۰).

۲-۳. تروریسم

از تروریسم تعاریف بسیار متعددی ارائه شده و تاکنون هیچ تعریف مختصری نتوانسته است، نموده‌ای در حال ظهور این پدیده را کاملاً در خود جای دهد (شواریز، ۱۳۸۴، ص ۳۷۲). «شواریز در مورد ناتوانی درباره ارائه مناسب و جامع در خصوص تروریسم مدعی می‌گردد، تعریف تروریسم صرفاً از طریق فهرست کردن فعالیت‌های تجلی ترور-خشونت امکان‌پذیر نیست؛ این نه عمل، بلکه بستر تحقق عمل است که یک حادثه را به یک اقدام تروریست مبدل می‌کند (Schwartz, 1991). البته این بحث به معنای این نیست که در خصوص حوزه ماهیت‌شناسی تروریسم تلاش چندانی صورت نگرفته است (دریان، ۱۳۸۴، ص ۶۷). تروریسم به فعالیت بازیگران دولتی و غیردولتی که در تلاش برای دستیابی به هدف‌های خود از شیوه‌های خشونت‌آمیز استفاده می‌کنند، اطلاق می‌شود. شیوه‌هایی که آنان به کار می‌برند عبارت‌اند از: آدم‌ربایی، بانک‌زنی، ربودن مقامات سیاسی و نظامی، آدم‌کشی (چگینی، ۱۳۸۴، صص ۱۴۴-۱۴۵). برخی تعاریف از تروریسم به اختصار عبارت‌اند از:

۱. «بورنیه» تروریسم را پدیده‌ای می‌داند که می‌کوشد احساس ترس را برانگیزد؛ بنابراین، می‌توان درک کرد که یکی از خصلت‌هایی که بیش از همه برای شکست دادن تروریسم ضروری است، در برابر نهاد ترس، یعنی شجاعت است (بورنیه، ۱۳۸۴، ص ۱۱۷).
۲. «کوپر» تروریسم را اقدام هدفمند انسانی به‌منظور ایجاد فضای وحشت برای تأثیر بر سایر انسان‌ها و برخی رویدادها به شکلی که مدنظر اوست، می‌پندارد (Cooper, 1979, p.4).
۳. «لاو» در تبیین تروریسم چنین می‌نگارد: تروریسم عبارت است از استفاده و یا تهدید به استفاده از خشونت از سوی یک فرد و یا گروه که ممکن است برای یک مقام رسمی و یا ضد آن، فعالیت کنند. این اقدام به‌منظور ایجاد نگرانی شدید و یا وحشت که تأثیر آن در گروه هدف بیش از قربانی اصلی است، صورت می‌گیرد و هدف از انجام آن، وادارسازی گروه هدف، به تن دادن به تقاضاهای سیاسی عاملان این اقدام است (Law, 1982, p.16).

۴. «متیوز» در تعریفی دیگر آورده که تهدید به اعمال خشونت و استفاده از وحشت برای تحت فشار قرار دادن، وادار ساختن و جلب توجه عمومی، تروریسم است (متیوز، ۱۳۸۵، ص ۳۶۸).

درهرحال، عناصر اساسی تروریسم را تهدید و خشونت و هدف یا قصد نفوذ یا سلطه و وحشت و ترس تشکیل می‌دهد؛ بنابراین، «تروریسم پدیده‌ای است که فرد یا گروهی از طریق اعمال خشونت، فشار و ایجاد وحشت یا تهدید در پی تحقق خواسته یا هدف خود در برابر فرد یا گروه دیگر است».

۳-۳. جهانی شدن

جهانی شدن مجموعه‌ای از فرایندهای چندبعدی و پیچیده است که عرصه‌های متعددی از جمله اقتصاد، ایدئولوژی، سیاست، فرهنگ و محیط زیست را در بر می‌گیرد (Gills, 2002). هرچند مفاهیمی چون جهانی شدن، جهانی‌سازی و جهان‌گرایی از حدود سال‌های ۱۹۶۰ رواج عام یافته است، ولی واژه جهانی «global» بیش از چهارصد سال قدمت دارد. فرهنگ «وبستر» یکی از نخستین فرهنگ‌های معتبری است که برای اولین بار در سال ۱۹۶۱ تعاریفی را برای واژه‌های «globalism» و «globalization» ارائه کرده است. درهرحال، باید به تمایز

مفهومی این واژه‌ها توجه داشت. «رابرتسون»، مفهوم جهانی شدن را این‌طور تشریح کرده است: «جهانی شدن یا سیاره‌ای شدن جهان، مفهومی است که هم به فشرده شدن جهان، هم به تشدید آگاهی درباره جهان به‌عنوان یک کل، هم به وابستگی متقابل و واقعی جهان و هم به آگاهی از یکپارچگی جهان در قرن بیستم اشاره می‌کند» (صبوری، ۱۳۸۹، صص ۱۹۷-۱۹۸).

از نظر رابرتسون، فرآیندها و کنش‌هایی که اکنون مفهوم جهانی شدن را برای آن به کار می‌بریم، قرن‌هاست که جریان دارد؛ باین‌همه، تمرکز بر جهانی شدن، موضوع جدیدی است. مک‌گرو، می‌گوید: جهانی شدن، عبارت است از برقراری روابط متنوع و متقابل بین دولت‌ها و جوامع که به ایجاد نظام جهانی کنونی انجامیده است و نیز فرآیندی که از طریق آن، حوادث، تصمیمات و فعالیت‌ها در یک بخش از جهان، می‌تواند پیامدهای مهمی برای سایر افراد و جوامع در بخش‌های دیگر کره زمین داشته باشد (صبوری، ۱۳۸۹، صص ۱۹۷-۱۹۸).

باید توجه داشت که بین جهانی‌سازی و جهانی شدن نیز تمایزی اساسی وجود دارد؛ بدین معنا که جهانی‌سازی کنشی طراحی شده و از پیش مشخص یا به‌اصطلاح پروژه‌ای برای یک‌دست کردن جهان است و غالباً از اقتصاد و سیاست شروع می‌شود، درحالی‌که جهانی شدن بیانگر جریان فرهنگی، پویا و از پایین و کم‌وبیش طبیعی یا به‌اصطلاح پروسه در جهت هماهنگی و همگامی تمام اجزای جهان است و از فرهنگ و اطلاعات آغاز می‌گردد.

در یک نگاه کلی به دنیای معاصر، وضعیت به‌گونه‌ای است که گویا عرصه زندگی برای بشر امروز هر روز تنگ و تنگ‌تر شده و او را وادار به رویکرد جهانی و جایگزین کردن تعامل و همکاری به‌جای رقابت و منازعه می‌کند و این وضعیت خواه‌ناخواه و دیر یا زود راهی جز تلاقی و پیوند مشترک تلاش‌ها و فعالیت‌های جهانی ندارد و چیزی که این مهم را بیش‌ازپیش تسهیل و تسریع می‌کند، فناوری اطلاعات و ارتباطات^۷ است که با درنوردیدن مرزهای فیزیکی و قراردادی به استقبال و تمهید مقدمات و ملزومات «جهانی شدن» رفته است. امروزه تشکیل اتحادیه‌ها و واحدهای سیاسی چندملیتی یک ضرورت جامعه بشری است که تاکنون نمونه‌هایی از آن شکل گرفته و مواردی نیز در حال شکل‌گیری و تکوین است. همچنین شرکت‌های معظم، متشکل از ده‌ها شرکت کوچک و بزرگ به‌صورت چندملیتی با داشتن شعبه و نمایندگی در چندین کشور به فعالیت مشغول بوده و کارها را در

انحصار خود گرفته و بدون رقیب انجام می‌دهند. در این راستا، یکپارچه‌سازی بنگاه‌های خبرپراکنی، خبرگزاری‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای و... در سطح جهان از مهم‌ترین اتفاقاتی است که صحنه جهانی را بسیار به هم نزدیک کرده و از مرزهای فیزیکی، تنوع زبانی و قومیتی و اختلافات فرهنگی و ملیتی عبور کرده و در حال تغییر هویت‌های ملی به هویت جهانی است. توسعه فراگیر دانش و فناوری و پیشرفت روزافزون اختراعات و اکتشافات در صنعت حمل‌ونقل، هوا- فضا، الکترونیک، مکانیک، زیست‌فناوری، میکروالکترومکانیک، نانوتکنولوژی و فناوری‌های مرتبط با اتم، کشاورزی، انرژی، اطلاعات و ارتباطات و صنایع نظامی، عامل اصلی تحولات و تغییرات شگفت‌انگیز کنونی است که نتایج آن عبارت است از:

- تغییر اساسی در ساختار جوامع و شیوه‌های زندگی، با افزایش نقش ماشین، صنعت و فناوری؛

- دگرگونی در نظام ارتباطات بین‌المللی و تجارت جهانی، با افزایش سرعت حمل‌ونقل و کاهش خارق‌العاده زمان در پیمودن فاصله‌ها؛
- ایجاد تحول در نظام اقتصادی و شیوه‌های تبلیغات و ارتباطات فرهنگی و سیاسی با افزایش قدرت تأثیر بر افکار عمومی و پخش سریع اخبار و رویدادها؛
- تغییرات بنیادین در روش‌های تعامل قدرت‌های سلطه‌گر با کشورهای غیرصنعتی و مجامع بین‌المللی؛
- تقویت روزافزون حوزه نفوذ مؤسسات و صاحبان فناوری در جوامعی که در عرصه شبکه‌های جهانی و ICT توسعه نیافته و با کمبود و نقصان مواجه‌اند؛
- از میان رفتن قرنطینه‌های حاکمیت‌های سیاسی با امکان ارتباط مستقیم صاحبان رسانه‌ها با مخاطبان در اقصی نقاط جهان؛
- تبدیل فناوری به مزیت اصلی در کسب ثروت و قدرت و افزایش توان کنترل‌های امنیتی و اطلاعاتی؛
- تبدیل مجامع جهانی، رسانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و... به ابزار سلطه قدرت‌های بزرگ؛

- بین‌المللی شدن اقتصاد و تجارت با ایجاد همگرایی در مناسبات اقتصادی و یکپارچه‌سازی اقتصاد جهانی و افزایش کانون‌های قدرت منطقه‌ای؛

- بین‌المللی شدن تبلیغات و محصولات فرهنگی در راستای یکسان‌سازی فرهنگی و تأثیر بر مدیران اقتصادی و سیاسی سراسر جهان؛
 - ایجاد تغییر و دگرگونی در شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات، جاسوسی و مزدورسازی، با تجهیز سرویس‌های امنیتی و اطلاعاتی به فناوری‌های مدرن و پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی (یزدانی‌زاده و حبیبی، ۱۳۸۹).
- به‌طور کلی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، به‌طور اعم و گسترش اینترنت به‌طور اخص، به‌صورت معناداری به یکی از ویژگی‌های رایج جهانی‌شدن تبدیل شده و بر افراد، دولت‌ها، جوامع و کشورهای جهان تأثیر عمده‌ای باقی گذاشته است.

۴. جهانی‌شدن و جامعه اطلاعاتی

یکی از ویژگی‌های مهم جهانی‌شدن پیدایش جامعه اطلاعاتی است که حاصل انقلاب فناوری اطلاعاتی و ارتباطی قلمداد می‌گردد. ویلیام مارتین جامعه اطلاعاتی را جامعه‌ای می‌داند که در آن کیفیت زندگی مانند چشم‌اندازهای تحول اجتماعی و توسعه اقتصادی به میزان روبه‌تزایدی به اطلاعات و بهره‌برداری از آن وابسته است. در این چنین جامعه‌ای استانداردهای زندگی الگوهای کار و فراغت، نظام آموزشی و بازار کار به میزان کاملاً محسوسی تحت‌الشعاع پیشرفت‌هایی قرار گرفته‌اند که در قلمرو اطلاعات و دانش‌ها روی داده است.

برای وجود اطلاعات، برخی از عوامل انسانی باید حضور داشته باشند و قبل از همه یک زیرساخت ارتباطی ضروری است که بتواند تولید و انتقال حجم اطلاعات را روی یک شبکه بسیار پراکنده عملی سازد. پیشرفت در توانایی‌های مرتبط با فناوری اطلاعاتی در رونق فرایند تولید حجم بسیار اطلاعات به‌سرعت در جهان به یک عامل مهم در توسعه جامعه اطلاعاتی تبدیل شده است. فناوری که به مدد قدرت رایانه و توانایی انتقال اطلاعات رشد فزاینده‌ای را طی می‌کند، به‌طوری‌که «مانوئل کاستلز» بیان می‌کند که امروزه بیش از یک میلیارد نفر کاربر اینترنتی‌اند و نزدیک به دو میلیارد نفر دارای تلفن همراه می‌باشند. دوسوم ساکنان کره زمین امکان ارتباط با تلفن را حتی در جاهای بدون برق دارند. شکل اجتماعی جدیدی از ارتباط برقرار کردن به وجود آمده که هرچند وسیع است، اما به‌طور انفرادی تولید و دریافت می‌شود و تأثیر می‌گذارد. فناوری اطلاعات و ارتباطات با تأکید بر شاخص اینترنت

بر تاروپود زندگی اجتماعی انسان امروز تأثیر بسیاری گذارده است و در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تحولات نوینی را رقم زده است که از آن جمله می‌توان به شکل‌گیری اقتصاد الکترونیک، رفتار الکترونیک، کلبه الکترونیک، دولت الکترونیک، گردشگری الکترونیک و غیره اشاره کرد (فتحی و مطلق، ۱۳۹۰، صص ۱۵۱-۱۵۸).

جامعه اطلاعاتی و اطلاعاتی شدن جامعه بیانگر این است که در عصر اطلاعات برخوردارها را نیز اطلاعات و ارتباطات گسترده مجازی تعیین می‌کند. به بیانی: نه تنها واسطه فناوری، بلکه با مفاهیم و سازمان‌هایی که برای به‌کارگیری این فناوری ایجاد شده‌اند، شکل خواهد گرفت و آینده و چالش آن، تا حد زیادی به توسعه مفاهیم و سازمان‌های مورد نیاز برای به‌کارگیری کارآمد فناوری یا حصول به خود فناوری بستگی دارد (Goldman, 2003, pp.1-12)؛ از جمله ابزارهای اطلاعاتی بسیار مهم که امروزه در ایجاد جامعه اطلاعاتی نقش دارند و به قولی، در جنگ‌های نوین و اقدامات نامتعارف و تروریستی به کار می‌روند، می‌توان به رسانه‌های گروهی همچون تلویزیون‌های بین‌المللی، رادیوهای بین‌المللی و ماهواره‌ها، فناوری‌های اطلاعاتی (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۷، صص ۷-۴۹) و فضای مجازی و سایر اشاره کرد. اینکه فناوری‌های نوین در هزاره سوم میلادی سبب شکل‌گیری مفاهیم جدیدی از تروریسم همچون تروریسم رسانه‌ای، تروریسم اطلاعاتی، تروریسم سایبری و غیره شده است و شاید بتوان همه آن‌ها را در قالب مفهوم کلی سایبرتروریسم یا تروریسم سایبری مطرح ساخت.

۵. جهانی شدن و مفهوم تروریسم

۵-۱. اقدامات تروریستی سایبری

در سال ۱۹۹۸، گزارشی توسط مرکز مطالعات راهبردی و بین‌الملل ارائه گردید که عنوان آن «جرم سایبر، تروریسم سایبر، جنگ سایبر، ممانعت از یک شکست الکترونیک» بود. در این گزارش احتمال تأثیر این نوع تحولات بر کشور و پیامدهای حاصل‌شده احتمالی، و روش‌های محدودسازی احتمال وقوع این‌گونه اقدامات مورد بحث قرار گرفته است (نژادشلمانی، ۱۳۸۹، ص ۱۶). مجله تایم، روی جلد یکی از شماره‌هایش را به این اقدامات اختصاص داده، نیوت گینگریچ^۹ در مورد آن به ایراد سخنرانی پرداخته، جکسون براون^۹

آهنگی با نام «جنگ‌های اطلاعاتی» خوانده، تام کلنسی^{۱۱}، رمانی با همین درون‌مایه نوشته و مؤسسه پژوهشی «رند» پروژه تحقیقاتی وسیع و گسترده‌ای را در همین زمینه در دست اجرا دارد (هیبلزگری، ۱۳۸۱). این موارد نشان‌دهنده یک سبقه تاریخی از مطالعات، در خصوص تروریسم سایبری تحت تأثیر فناوری اطلاعات و جهانی شدن است. وینستون چرچیل در جنگ جهانی دوم از پیدایش جنگ الکترونیک به‌عنوان نبرد جادویی نام برد و اینک پس از ۶۵ سال از آن گفتار، نبرد جادویی در عرصه اینترنت تحقق یافته است.

به‌موازات آن که دولت‌ها و شرکت‌ها سعی می‌کنند تا هر چه بیشتر شبکه‌های رایانه‌ای را تحت نفوذ و کنترل خود درآورند، شبکه اینترنت هم به محیطی مناسب برای تروریست‌های رایانه‌ای، فعالان سیاسی^{۱۱}، و نفوذگران اینترنتی و حتی خود دولت‌ها تبدیل شده است. تروریست‌های سایبری در سال‌های اخیر به‌طور مستمر وارد پایگاه‌های اینترنتی سیاسی و اجتماعی شده‌اند و ضمن تغییر اطلاعات موجود در آن‌ها به تبلیغ اعتقادات متعصبانه خود پرداخته‌اند. در سال ۱۹۹۸، وزارت دادگستری و پلیس فدرال آمریکا به‌طور مشترک، واحد جدیدی به نام «مرکز پشتیبانی زیرساخت ملی»^{۱۲} تشکیل دادند که وظیفه آن تقویت توان دفاعی ایالات متحده در مقابل تروریسم رایانه‌ای و سایر تهدیدات الکترونیک است.

در سال ۲۰۰۲ نیز گزارشی که برای ارائه در یک اجلاس دولتی در خصوص نقض امنیت رایانه‌ای^{۱۳} تهیه شده بود، بر این نکته تأکید داشت که حملات انجام‌گرفته به زیرساخت‌های اساسی توسط تروریست‌های سایبری، می‌تواند به هشت صورت مستقیم و یا غیرمستقیم از طریق تأثیرات جانبی خود، موفقیت برنامه‌های ملی را با اشکال روبه‌رو سازد و یا می‌تواند نشانه مقاصد شوم دولت‌ها یا تروریست‌های سایبری باشد (ضیایی‌پرور، ۱۳۸۹، صص ۲۴-۲۵). دو سرهنگ ارتش چین با انتشار کتابی به نام «جنگ نامحدود»^{۱۴}، این موضوع را مطرح کردند که چین به‌منظور کسب توانایی جنگیدن با کشور قدرتمندی چون آمریکا، نیازمند یافتن شیوه‌هایی جدید و غیرمتعارف رویارویی همچون استفاده از تروریسم رایانه‌ای است. در سال ۲۰۰۲ نیز چندین پایگاه بین‌المللی اینترنتی متعلق به یک گروه مذهبی چین، توسط نامه‌های الکترونیک و سایر سلاح‌های دیجیتال^{۱۵} مورد حمله قرار گرفتند. بسیاری از صاحب‌نظران مسائل رایانه‌ای و اینترنت اعتقاد داشتند که این اقدامات تروریستی سایبری از جانب دولت چین، که در آن زمان حملاتی را ضد گروه مذکور آغاز

کرده بود، رهبری شده است (ضیایی‌پرور، ۱۳۸۹، ص ۲۷)؛ این‌ها فقط محدودی از اقدامات ترویرستی سایبری هستند و هر روز بر کثرت آن‌ها افزوده می‌شود.

۲-۵. فضای مجازی، اینترنت و تروریسم

اینترنت^{۱۶}، این بزرگراه مرعوب‌کننده در پنتاگون^{۱۷} متولد شد. نام دوران کودکی اینترنت، آرپانت^{۱۸} بود که در آغاز تولد، یعنی در سال ۱۹۶۹ بر آن نهاده شد. آرپانت به‌عنوان شالوده اصلی اینترنت بر آن بود تا خود را به شبکه‌های رادیویی و ماهواره‌ای وقت و همچنین، به رایانه‌های دیگر متصل کند و کار پژوهش‌های مربوط به وزارت دفاع آمریکا را با سرعت و کیفیت بهتر به انجام رساند. اینترنت تا سال ۱۹۷۳ کمتر از پانصد رایانه میزبان^{۱۹} داشت و این رایانه عمدتاً در آزمایشگاه‌های نظامی و بخش‌های رایانه‌ای آمریکا قرار داشت؛ اما چهار سال بعد، در سال ۱۹۷۸، اینترنت در صدها دانشگاه و آزمایشگاه پژوهشی، صاحب ۲۸ هزار رایانه میزبان شد و روزبه‌روز بر شمار آن‌ها افزوده شده، به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۱۰ تعداد مشتریان به یک و نیم میلیارد نفر رسید (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۸، ص ۹۹). تحولات دو دهه اخیر در توسعه روش‌های نوین اطلاع‌رسانی، ورود رایانه و اینترنت به فضای ارتباطی بین‌المللی منجر به توسعه جامعه اطلاعاتی^{۲۰} گردیده است. جامعه‌ای که در آن شیوه‌ها و کیفیت زندگی، گستره دگرگونی اجتماعی و توسعه فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی جامعه به‌گونه‌ای روزافزون به تولید و بهره‌برداری از اطلاعات متکی شده است (باصری، ۱۳۸۹، ص ۱۱۱). نوربرت وینر، بنیان‌گذار علم سایبرنتیک در کتاب «سایبرنتیک و جامعه» می‌گوید که سایبرنتیک از واژه یونانی کوبرنتس^{۲۱} که منشأ آن واژه انگلیسی «Governor» است، اقتباس شده است. فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گیسون، مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی از اتصال رایانه‌هایی پدید آمده که تمامی انسان‌ها، ماشین‌ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده است (اسماعیلی، ۱۳۸۹، صص ۶۰-۶۱). این مباحث اهمیت اینترنت و فضای مجازی را در عصر حاضر نشان می‌دهد. تقریباً برای هیچ‌کس شکی باقی نمانده که امروزه اینترنت به یکی از ابزارهای جنگ تبدیل شده است تا جایی که برخی از دانشمندان، جنگ‌های آینده را، جنگ شبکه‌ای دانسته‌اند.

۳-۵. سایر تروریست و هکرها

از مباحث مهم تروریسم سایبری، هک کردن و هکرها به مثابه نیرویی کارآمد هستند. هک^{۲۲} به زبان ساده و شاید عامیانه تعبیر آن، دزدیده شدن کلمه عبور یک سیستم است. به طور کلی نفوذ به هر سیستم امنیتی رایانه‌ای را «هک» می‌گویند و هکر^{۲۳} شخصی باهوش، فرصت‌طلب و دارای معلومات بالا با افکار سازنده است. لازم به ذکر است که هکرها با دزدان اینترنتی و یا الکترونیکی تفاوت دارند. هکرها دو دسته هستند: کلاه‌سفیدها^{۲۴} و کلاه‌سیاهها^{۲۵}. هکرها کلاه‌سفید، متخصصان و رایانه‌دوستانی هستند که سعی می‌کنند عیوب امنیتی^{۲۶} در یک سیستم رایانه‌ای را پیدا کرده و آن‌ها را برطرف سازند. بسیاری از شرکت‌ها، هکرها کلاه‌سفید را برای آزمایش شبکه‌های رایانه‌ای^{۲۷} و خدمات اینترنتی^{۲۸} خود استخدام می‌کنند. اهداف کلاه‌سفیدها، کاملاً اخلاقی است؛ درعین‌حال، کلاه‌سیاهها واقعاً سیاه هستند، چون آن‌ها سوءنیت دارند. هکرها کلاه‌سیاه به فردی اطلاق می‌شود که به‌منظور صدمه زدن، وارد یک سیستم می‌شود. هکرها کلاه‌سیاه به روش مختلفی کار می‌کنند. برپایی یک ارتش سستی کم‌هزینه نیست. یک جنگنده بیش از ۱۰۰ میلیون دلار قیمت دارد، علاوه بر آن باید هزینه ناوها، تانک‌ها، ماهواره‌های جاسوسی و افراد مسلح را نیز در نظر گرفت. در مقایسه با این ارقام هنگفت، تشکیل یک گروه هکر^{۲۹}، مبلغی بین یک تا ده میلیون دلار هزینه دارد که برای به خدمت گرفتن ۱۰ تا ۲۰ هکر حرفه‌ای جهت راه‌اندازی یک جنگ اطلاعاتی کافی است. این گروه حرفه‌ای یا ارتش هکرها را می‌توان با همین مبلغ ۱۰ میلیون دلار به آخرین مدل‌های رایانه نیز مجهز کرد. ابزارهای هک کردن^{۳۰} را نیز بدون هزینه بسیار می‌توان در سراسر وب‌گاه‌های اینترنتی جهان به دست آورد. جنگ اطلاعاتی با استفاده از ارتش هکرها، یک جنگ کم‌هزینه، تمیز و بهداشتی و درعین‌حال، مفید و مؤثر است؛ برای نمونه، می‌توان به ارتش هکرها در جنگ آمریکا ضد عراق اشاره کرد (ضیایی‌پور، ۱۳۸۹، صص ۴۹-۶۴). پس گروه‌های سازمان‌دهی‌شده هکرها تحت لوای «ارتش هکرها» از اجزای تروریسم سایبری در دهه گذشته هستند.

۴-۵. مدیریت دانش و مقابله با سایر تروریسم

معرفت و آگاهی همیشه یک شرط لازم و اساسی برای مقابله با تروریسم و کنترل آن بوده

است. به‌اشتراک گذاشته شدن تجربیات و مدیریت دانش بین گروه‌های بین‌المللی ضد تروریسم و در صورت امکان جلوگیری از دستیابی تروریست‌ها به این منبع بسیار مهم است. دانش همیشه یک دغدغه بوده است، به‌خصوص در مواردی که دانش خودش بخشی از سلاح است؛ مانند دانش مربوط به سلاح‌های پیشرفته. تصدیق این موضوع درک و بصیرت عمیق‌تری در مواجهه با تروریسم ایجاد می‌کند. از پیامدهای آن است که سازمان‌های تروریستی در حال تطبیق خود با شرایط دنیای پسا صنعتی (پسامدرن) و تشکیل سازمان‌های مجازی و شبکه‌ای هستند. ما نیز برای مقابله با تروریسم باید قواعد و شرایط جدید را مدنظر داشته و شیوه‌های خود را با مقتضیات دوره پسا صنعتی وفق دهیم. در واقع می‌توان این‌گونه خلاصه کرد که برای مبارزه با یک شبکه و شکست آن، باید یک شبکه داشت. مدیریت دانش در اطلاعات ضد تروریسم، علی‌الخصوص سایبر تروریسم، هم به تحلیل دشمن و هم به هدایت سازمان‌های ضد تروریسم کمک می‌کند. پیاده‌سازی بهتر اطلاعات، یعنی حالتی که اطلاعات را به دانش و اقدام تبدیل کند. تضاد ذاتی بین اصل اساسی نیاز به دانستن و نیاز به اشتراک نیز مسئله‌ای است که نیازمند برقراری تعادل صحیح است (نژادشلمانی، ۱۳۸۹، صص ۲۳-۴۴)؛ بنابراین، اطلاعات و دانش باید سریعاً در جهت رسیدن به اقدام بایسته مورد استفاده قرار گیرند. این مباحث نشان می‌دهد که برای کنترل و مقابله با تروریسم سایبر باید از دانش مدد گرفت و درعین‌حال، آن را مدیریت کرد؛ زیرا به‌وسیله این احاطه علمی و مدیریت آن می‌توان تروریست‌هایی را که از دانش و فنون جدید استفاده می‌کنند، به سیطره خویش درآورد.

۶. جهانی شدن فناوری ارتباطات و تحول معنایی تروریسم

به‌طور کلی، عصر جهانی شدن، در واقع عصر رسانه‌ها و رایانه‌ها و اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است. در فضای فرهنگی جدید در جهت جهانی شدن، ملت‌ها و ساختارهای حیاتی آن‌ها هر روز بیش‌ازپیش به شبکه‌های رایانه‌ای و اینترنتی وابسته می‌شوند و هیچ جامعه یا گروهی نمی‌تواند بدون دسترسی به رایانه‌ها و اینترنت، همپای جوامع دیگر به پیش برود؛ به بیانی، مردم حتی در زندگی روزمره خود با استفاده از رسانه‌ها و رایانه‌ها، نیازهای حیاتی - زیستی خود را برآورده می‌کنند، با همدیگر رد و بدل اطلاعات می‌کنند،

منفعت کسب می‌کنند، تجارت می‌کنند و...؛ اما همان‌قدر که رایانه‌ها در رفاه و کاهش رنج مردم در زندگی‌شان، مثبت و کارگر هستند، همان‌قدر هم زمینه‌ای برای اقدامات تروریستی ویرانگر هستند (فیرحی و ظهیری، ۱۳۸۷، صص ۱۵۵-۱۵۶).

از سوی دیگر، جهانی‌شدن به مفهوم گسترش عظیم نگرش‌های تروریستی برای تحقق اهداف سیاسی، اقتصادی و نظایر آن است؛ بنابراین، تروریسم امروزه از طریق جهانی‌شدن فرهنگی و تبادل اطلاعات به صور گوناگون صورت می‌گیرد، درحالی‌که هم پنهان است؛ یعنی ناآشکار و هم مؤثرتر و خطرناک‌تر از گذشته است؛ به‌علاوه، اقدامات تروریستی رسانه‌ای در عصر جهانی‌شدن به‌مراتب کم‌هزینه‌تر و کم‌دردس‌تر است. در اغلب موارد به‌راحتی نیز قابل پیگیری و تعقیب نیست؛ لذا تروریسم عصر جهانی‌شدن از تروریسم رایج و متعارف دارای تفاوت‌های اساسی است. این تفاوت‌هاست که تحول مفهومی تروریسم را تحت تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات و جهانی‌شدن متجلی می‌سازد؛ بنابراین، می‌توان اصطلاح سایبرتروریسم یا تروریسم رسانه‌ای را به‌عنوان نوع جدید و متمایزی از تروریسم در عصر جهانی‌شدن به کار برد.

البته باید دانست که سایبرتروریسم ماهیتاً بر همان اصولی استوار است که همه انواع تروریسم بر آن‌ها مبتنی است. همان‌گونه که از عنوان آن پیداست، نوعی تروریسم است که در آن یک مؤلفه رایانه‌ای و اطلاعاتی فراگیر وجود دارد. از این لحاظ، سایبرتروریسم اساساً مانند دیگر اشکال تروریسم است؛ اما باین‌همه، سایبرتروریسم از این جهت که موجودیت آن وابستگی تامی با رایانه دارد، متفاوت با دیگر تاکتیک‌های تروریستی است (فلمینگ و استول، ۱۳۸۴، ص ۱۴۹)؛ به‌علاوه این نوع از تروریسم با توجه به جهانی‌شدن فرهنگی، بعد فرهنگی یافته و از دستاوردهای قدرت نرم و فضای مجازی بهره می‌گیرد. این مسئله را که سایبرتروریسم دقیقاً چه تفاوتی با تروریسم متعارف دارد، جان مورفی^{۳۱} مورد بررسی قرار داده است. وی می‌پرسد: آیا دورنمای حملات شبکه‌ای رایانه‌ای از سوی تروریست‌ها، چیزی به‌راستی متفاوت است یا اینکه صرفاً شیوه جدید تروریست‌هاست که مسئله جدیدی را در رابطه با حقوق و سیاست‌گذاری مطرح نمی‌سازند؟ به نظر می‌رسد پاسخ این است که امکان حملات شبکه‌ای رایانه‌ای، مسائل جدیدی را مطرح می‌کند، هرچند که بسیاری از معماهای قدیمی همچنان وجود دارد (Murphy, 1996, p.4).

در تعریف تروریسم سایبری گفته شده است: تروریسم سایبر به معنی حملات از پیش طراحی شده با انگیزه سیاسی توسط گروه‌های تحت حمایت کشورها یا عامل‌های خرابکار یا افراد ضد سیستم‌های رایانه‌ای و اطلاعاتی، برنامه‌های رایانه‌ای و داده‌ها به نحوی که منجر به خشونت ضد اهداف غیررزمی گردد (نژادشلمانی، ۱۳۸۹، ص ۴۳۹)؛ پس تروریسم سایبری وسیع‌تر از تروریسم متعارف نیز هست؛ لذا برخی آن را جنگ سایبری دانسته‌اند. تروریست‌ها و مبارزان سایبر در حال حمله به سیستم‌ها هستند، اما روش‌های آن‌ها، مانند روش‌های هکرها است (نژادشلمانی، ۱۳۸۹، ص ۴۳۳). گروه‌های تروریست فعال در زمینه سایبرتروریسم به سبب تهدیدهایی که متوجه تجارت، ایمنی عمومی و امنیت ملی کرده‌اند، مورد توجه قرار گرفته‌اند.

مهم‌تر از همه، اینکه در تروریسم عصر جهانی شدن عنصر قدرت نرم و فرهنگ اهمیت یافته است و تروریست‌ها با به‌کارگیری عناصر فرهنگی، مجازی و اطلاعاتی و افزایش آگاهی خود از طریق اینترنت، اقدام به عملیات تروریستی می‌کنند و به راحتی از ابزار فرهنگی و اطلاعاتی برای تحقق اهداف خود بهره می‌گیرند. بر همین مبنا، تهدیدات سایبر تروریستی می‌تواند شامل انواع ذیل باشد:

انتقال سریع تهدیدها به طیف گسترده‌ای از مخاطبان یا مخاطبان خاص، تهدید تأسیسات آب و برق و... و سیستم حمل‌ونقل عمومی، تهدید نهادهای تجاری و شرکت‌های فراملی، تهدید سازمان‌های بین‌المللی دولتی و سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، تهدید افراد، تهدید گروه‌های سیاسی یا دیگر واحدهای نژادی، مذهبی یا ملت‌گرا که دشمن شناخته می‌شوند، تهدید نیروهای امنیتی و تهدید دولت‌های ملی. تاکنون موردی یافت نشده است که در آن سایبرتروریسم به‌طور مستقیم، موجب وارد آمدن تلفات و خسارات گسترده جانی و مالی که وجه مشخصه اغلب اعمال خشونت‌آمیز تروریستی متعارف است، شده باشد؛ با این‌همه، تهدید سایبرتروریسم جدی است و چنانچه توسعه فزاینده توانایی‌های بالقوه گروه‌های تروریست را از لحاظ منابع و ابزارهایی که در دسترس دارند، مدنظر قرار دهیم، این تهدید را جدی‌تر خواهیم یافت (فلمینگ و استول، ۱۳۸۴، صص ۱۵۵-۱۶۴).

جمع‌بندی

تروریسم را می‌توان یک ارتکاب هدفمند خشونت یا تهدید به آن دانست که معمولاً در خدمت اهداف سیاسی قرار می‌گیرد. تروریسم در تمامی جهان گسترده شده و از دوران سستی آغاز شده و در عصر جهانی شدن، با تحولی همه‌جانبه کماکان ادامه دارد. در نتیجه چهره آن و نوع اقدامات تروریستی عوض شده است. تروریسم و اقدامات تروریستی با تحولات زمانه، خود را ترمیم می‌کند و از فناوری‌های نوین و ارتباطی بهره گرفته است. امروزه فعالیت‌های تروریستی با محیط و فضای سایبری در هم ادغام شده و پدیده نوینی را به وجود آورده است که با عناوین و تروریسم سایبری یا تروریسم رسانه‌ای و اطلاعاتی یا تروریسم عصر جهانی شدن شناخته می‌شود.

بدین‌سان امروزه مفهوم تروریسم تحول یافته و دگرگون شده است و از تروریسم فیزیکی و متعارف بسی فراتر رفته و دربرگیرنده انواع جدیدی از تروریسم، همچون تروریسم رسانه‌ای، اطلاعاتی و سایبری است که ما در اینجا به اختصار از این تحول و پدیده جدید حاصل آن، با عنوان رایج تروریسم سایبری یاد کردیم. وجه مشخصه این نوع تروریسم، یورش هدفمند و به‌کارگیری تهدیدها و خشونت تروریستی به محیط رایانه‌ای، اطلاعاتی و ارتباطی است. دسترسی روزافزون مردم به این نوع محیط و افزایش آگاهی‌ها نسبت به آن، ظرفیت مهمی برای خلق نوع جدیدی از غول‌های تروریستی فراهم می‌آورد. به‌علاوه امروزه تهدیدها از طریق این نوع تروریسم متوجه تأسیسات حیاتی و بنیادین جوامع در تمام زمینه‌هاست؛ این امر اهمیت توجه به تروریسم سایبری را نشان می‌دهد. به‌علاوه سایبرتروریسم به‌عنوان بدترین نوع تروریسم در نظر گرفته می‌شود؛ زیرا پدیده جدیدی است و ماهیت آن کاملاً شناخته‌شده نیست. این مفهوم جدید بیانگر این است که امروزه، گروه‌های تروریست به‌طور فزاینده‌ای از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تحقق بخشیدن به بسیاری از اهداف و مقاصد خود با شیوه‌های خشن و وحشت‌آور بهره می‌گیرند. در این روند، گروه‌های سازمان‌یافته هکرها و ارتش هکری از نیروهای اساسی تروریسم سایبری محسوب می‌شوند.

یادداشت‌ها

1. Cyber Terrorism

۲. واژه تروریسم پست‌مدرن (جدید) نخستین بار توسط والتر لکوئر با همین نام در نشریه «Foreign Affaires» در سال ۱۹۹۶م. به کار رفت (گوهری‌مقدم، ۱۳۹۰، ص ۱۷۹).

3. Terror

4. Terrorist

5. Terrorism

۶. این واژه متعددی و به معنای جهانی‌سازی است؛ لذا شاید Globalism برای جهانی شدن مناسب‌تر به نظر برسد.

7. ICT

8. Newt Gingrich

9. Jackson Browne

10. Tom Clancy

11. Political Activities

12. National Infrastructure Protection

13. To Break Computer Security

14. Unrestricted War

15. Digital Weapons

16. Internet

17. Pentagon

18. Arpanet

19. Host Computer

20. Information Society Theory

21. Cabernets

22. Hack

23. Hacker

24. White Hats

25. Black Hats

26. Security Faults

27. Computer Network

28. Internet Service

29. Hackers Team

30. Hacking

31. John F. Murphy

کتابنامه

- آشوری، داریوش (۱۳۸۶). *دانش‌نامه سیاسی*، تهران: مروارید.
- آقابخشی، علی (۱۳۷۴). *فرهنگ علوم سیاسی*، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی.
- ابراهیمی، رحمان و علی‌پور نجمی، سکینه (۱۳۸۸). «پیامدهای ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی»، *ارتباطات علمی*، دوره ۱۲، شماره ۱.
- ابراهیمی، نبی‌الله (۱۳۸۸). «نقد و معرفی کتاب روابط بین‌الملل و امنیت در عصر دیجیتال»، *نگین ایران*، شماره ۲۹.
- اسلوان، استفن (۱۳۸۵). «تروریسم و عدم تقارن»، در *چالش‌های متقارن و نامتقارن آمریکا*، اثر متیوز، ترجمه فرشچی و دیگران، تهران: مرکز مطالعات دفاعی و امنیتی.
- اسماعیلی، علی محمد (۱۳۸۹). *جنگ نرم در همین نزدیکی*، تهران: ساقی.
- اصنافی، امیررضا (۱۳۸۴). «یادگیری الکترونیکی چیست و جایگاه کتابخانه‌های مجازی در این فرایند کجاست؟» کتاب، شماره ۱۶.
- باصری، احمد (۱۳۸۹). «جنگ رسانه‌ای در فضای مجازی»، در *عملیات روانی و رسانه*، گردآوری مرادی و دیگران، تهران: ساقی.
- بورنیه، ژاک (۱۳۸۴). «تجزیه و تحلیل اقتصادی تروریسم»، مترجم: علیرضا طیب، تهران: نی.
- بهنام، بهاری و مهدی، شیخ‌احمد (۱۳۹۰). «تحول مفهوم تروریسم؛ از انگیزه تا گستره فعالیت»، *مطالعات انقلاب اسلامی*، شماره ۲۷.
- پروین، خیرالله (۱۳۸۹). «تأثیر جهانی‌شدن و تحولات بین‌المللی بر حاکمیت و استقلال دولت‌ها»، *سیاست*، شماره ۴.
- چگینی، حسن (۱۳۸۴). *نظام مدیریت استراتژیک دفاعی*، جلد دوم، تهران: آجا.
- حمیدی، همایون و سرفرازی، مهرزاد (۱۳۸۹). «جهانی‌شدن و مدیریت منابع انسانی»، *مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، شماره ۱.
- حاکمی، غلام‌رضا (۱۳۷۹). *روش تحقیق در مدیریت*، تهران: علمی دانشگاه آزاد اسلامی.
- خدابنده، محمد (۱۳۸۶). «تحول تروریسم در عصر جهانی‌شدن در چهارچوب امنیت پست‌مدرن»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه اصفهان.

- دانشگاه عالی دفاع ملی (۱۳۸۸). *تهدیدات رسانه‌ای و راهبردهای مقابله*، تهران: دعا.
- دانلپ پسر، چارلز جی (۱۳۸۵). «مشاهدات اولیه؛ جنگ نامتقارن و ساختار فکری غرب»، در *چالش‌های متقارن و نامتقارن آمریکا*، لیود جی متیوز، مترجم؛ فرشچی و همکاران، تهران: مرکز مطالعات دفاعی و امنیت ملی.
- دریان، جیمز (۱۳۸۴). «گفتمان تروریستی: نشانه‌ها، دولت‌ها و نظام‌های خشونت سیاسی جهانی»، مترجم: وحید بزرگی، تهران: نی.
- رایش، والتر (۱۳۸۱). *ریشه‌های تروریسم*، مترجم: سیدحسین محمدی‌نجم، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد، دوره عالی جنگ.
- رفیع، حسین و قربی، سید محمدجواد (۱۳۸۹). «کالبدشکافی قدرت نرم و ابزارهای کاربردی آن»، *مطالعات بسیج*، شماره ۴۷.
- زمانی، بی‌بی‌عشرت (۱۳۸۴). «یاددهی و یادگیری مهارت‌های فناوری اطلاعات در برنامه درسی»، *کتاب*، شماره ۱۶.
- شوارتز، دیوید آرون (۱۳۸۴). «تروریسم بین‌الملل و حقوق اسلامی»، مترجم: زهرا کسمتی، تهران: نی.
- شیرودی، مرتضی (۱۳۸۸). «نقدی بر ترور از دیدگاه اسلام»، *اندیشه حوزه*، سال پانزدهم، شماره دوم.
- ضیایی‌پرور، حمید (۱۳۸۷). *جنگ نرم ویژه جنگ رسانه‌ای*، جلد ۲، تهران: مؤسسه ابرار معاصر.
- ضیایی‌پرور، حمید (۱۳۸۹). *جنگ نرم ویژه جنگ رایانه‌ای*، جلد ۱، تهران: مؤسسه ابرار معاصر.
- طهماسبی، لیلی (۱۳۹۱). «تروریسم از منظر اسلام»، *روزنامه اعتماد*، اول، شماره ۲۴۴۹.
- طیب، علیرضا (۱۳۸۴-الف). *تروریسم: تاریخ، جامعه‌شناسی، گفتمان، حقوق*، تهران: نی.
- طیب، علیرضا (۱۳۸۴-ب). «تروریسم در فراز و فرود تاریخ»، در *تروریسم*، تهران: نی.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۷). *جنگ نرم: نبرد در عصر اطلاعات*، جلد ۳، تهران: ابرار معاصر.

فتحی، سروش و مطلق، معصومه (۱۳۹۰). «جهانی‌شدن و فاصله نسلی (مطالعه جامعه‌شناختی فاصله نسلی: با تأکید بر فناوری اطلاعات و ارتباطات)»، *مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، شماره ۵.

فرهادی محلی، علی (۱۳۹۰). «بررسی تحلیلی پدیده جهانی‌شدن با تمرکز بر حوزه فرهنگ»، *مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، شماره ۵.

فلمنگ، پیتر و استول، مایکل (۱۳۸۴). «سایبرتروریسم: پندارها و واقعیت‌ها»، در *تروریسم*، گردآوری طیب، تهران: نی.

فیرحی، داود و ظهیری، صمد (۱۳۸۷). «تروریسم؛ تعریف، تاریخچه و رهیافت‌های موجود در تحلیل پدیده تروریسم»، *سیاست*، دوره ۳۸، شماره ۳.

قرلسفلی، محمدتقی و معاش‌ثانی، صبا (۱۳۹۳). «امپریالیسم نو در تلاقی با عصر جهانی»، *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، شماره ۲.

کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات: ظهور جامعه شبکه‌ای*، مترجم: احمد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.

کوشکی، حمید (۱۳۹۱). «سازوکار اثرگذاری جهانی‌شدن بر تروریسم»، *پرتال اطلاع‌رسانی قربانیان ترور*.

گوهری‌مقدم، ابوذر (۱۳۹۰). «جهانی‌شدن و تروریسم جدید؛ ارائه مدل مفهومی»، *دانش سیاسی*، شماره ۱۳.

متیوز، لیودجی (۱۳۸۵). *چالش‌های متقارن و نامتقارن آمریکا*، مترجم: علیرضا فرشچی و همکاران، تهران: مرکز مطالعات دفاعی و امنیت ملی.

محسنی، منوچهر (۱۳۸۰). *مبانی جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی*، تهران: دیدار.

مهدوی، محمدنقی (۱۳۷۹). *تکنولوژی اطلاعات و اطلاعات تکنولوژی*، تهران: چاپار.

نژادشلمانی، محمدابراهیم (۱۳۸۹). *مقدمه‌ای بر جنگ سایبر و سایبرتروریسم*، جلد ۱ و ۲، تهران: بوستان حمید.

نمایان، پیمان و بیگ، محمدسهراب (۱۳۹۱). «مبارزه با تروریسم؛ راهبردی مؤثر در تحقق صلح عادلانه جهانی»، *مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، شماره ۶.

واترز، مالکوم (۱۳۷۹). جهانی شدن، ترجمه اسماعیل گیوی و سیاوش مریدی، تهران: سازمان مدیریت صنعتی.

هیبلزگری، کریس (۱۳۸۱). جنگ پست‌مدرن، سیاست نوین درگیری، مترجم: احمدرضا تقاء، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد.

یزدانی‌زاده، محسن و حبیبی، ناصر (۱۳۸۹). «پارادایم جهانی شدن و سهم و نقش جمهوری اسلامی ایران در آن»، *مطالعات راهبردی جهانی شدن*، شماره ۱.

Bishop, M., & Goldman, E. (2003). The Strategy and Tactics of Information Warfare. *Contemporary Security Policy*, 24(1), 113-139.

Cooper, H. H. A. (1979). *Evaluating the Terrorist Threat Principles of Applied Risk Assessment*. International Association of Chiefs of Police.

Gills, D. S. (2002, March). Economic Globalization and Women in Asia: Challenges and Responses. In *43rd Annual ISA Convention New Orleans, LA* (pp. 24-27).

Laquere, W. (1996), "Postmodern Terrorism", *Foreign Affairs*, vol. 75.

Law, G. W. (1982), *Political Terrorism*, Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy, J. F. (2002). Computer Network Attacks by Terrorists: Some Legal Dimensions. *Int'l L. Stud. Ser. US Naval War Col.*, 76, 323.

Schwartz, David Aaron (1991), "International Terrorism and Islamic Law", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 29, N03.

White, J. R. (1991). *Terrorism: an introduction*. Brooks/Cole Publishing Company.